

пет български народни песни, особено от обредните цикли, тези българи не привнасят чужда лексика. Това означава, че песенният текст носи някаква "сакралност". От друга страна, това е пример как фолклорът оцелява във времето и в другоетническа среда, запазвайки се чрез езиковото и духовното общуване.

БЕЛЕЖКИ

¹ Енциклопедия "България", I, С., БАН, 1978, с. 270; Дякович, Вл. Българите в Бесарабия. Кратък исторически очерк. С., 1930.

² Шишманов, И. Значението и задачата на нашата етнография. — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (нататък — СБНУ), С., 1889, Т. I, с. 42.

³ Венелин, Ю. И. Древные и нынешние болгаре в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россианам, М., 1829; Безсонов, П. Болгарские песни из сборников Ю. Ив. Венелина, Н. Катранова и других болгар, Т. I, II, М., 1855; Задерацкий, П. Э. Очерки быта южнорусских болгар. — Москвитянин, 1845, № 11; Музиченко, А. Ф. Быт болгарских поселенцев Феодосийского уезда. — Этнографическое обозрение, № 43, М., 1899 и др.

⁴ Селимински, И. Библиотека "Д-р Ив. Селемински", кн. 1—14, С., 1904—1931; Вж още: И. Селемински. Избрани съчинения. Състав. и ред. М. Бъчваров, С., 1979.

⁵ Державин, Н. С. Болгарские колонии в России. Таврическая, Херсонская и Бесарабская губернии. — В: СБНУ, № 29, С., 1914.

⁶ Мещеряков, И. Переселение болгар в Южную Бесарабию. Кишинев, 1956.

⁷ Тодоров, И. Български народни песни от с. Преслав и с. Строгановка — Русия; Ловеч, 1903.

⁸ Янков, Г. Български народни песни. Болград, 1908.

⁹ Върбански, А. т. Песни на бердянските българи. Ногайск, 1910.

¹⁰ Бурмов, А. л. Народни песни от приазовските българи. СБНУ, № 42, С., 1936.

¹¹ Демиденко, Л. Культура и быт болгарского населения в УССР. Киев, 1970.

¹² Шумадя, Н. Болгаро-українські фольклористичні зв'язки. Киев, 1963.

¹³ Кауфман, Н. Народни песни на българите от Украинска и Молдовска ССР. Т. I—II, С., БАН, 1982.

¹⁴ Василенко, I. Збірання болгарского фольклору на Україні, НТЕ, № 4, 1958; Матвеев, И. Записи болгарского фольклору на Україні, НТЕ, № 1, 1961; Мордвицев, О. Организация збірання болгарского фольклору; НТЕ, 1963; Смирнов, Ю. Новые записи болгарского фольклора в Советском союзе. — Литература славянских народов, 1963, вып. VIII.

¹⁵ ПСНІ болгар на Україні і Криму. — Архив ИФЭ АН, Киев, ф. 72, ед. хр. II—12; Седенки и меджия... Архив ИФЭ, Киев, ф. I—1, ед. хр. 247.

¹⁶ Динчев, К. Българският фолклор в локално-регионалното му разнообразие. С., 1992, 158—190.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Обичаят се помни, но успях да запиша сравнително малко фолклорни творби, свързани с него. За тях данни има още от Ат. Върбански в цит. труд от 1910 г., а Ник. Кауфман обнародва някои от тях в т. I, №№ 1181, 1184, 1188, 1192, 1199 и др. на цитирания вече двутомен сборник с народни песни.

ПОГЛЕД ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА СЪБИРАНЕТО И ПУБЛИКУВАНЕТО НА ГАГАУЗКИЯ ПЕСЕНЕН ФОЛКЛОР

ЛАРИСА БАУРЧУЛУ

Песенният фолклор е най-запазеният вид на народното творчество¹. Той представлява огромен интерес за изследванията върху духовното развитие на народа, неговото историческо минало. Тази теза предопределя нашия интерес към историята на събирането и публикуването на гагаузкия песенен фолклор.

Днес преброяването на носителите на гагаузкия език² — гагаузите, компактно живеещи в южна Молдова и в Одеска област, Украйна, съставлява съответно според последното преброяване на населението през 1989 г. 153458 души и 32017 души³. По-малък брой гагаузи живеят в Североизточна България и Румъния. Гагаузите, живеещи на територията на бившия Съветски Съюз, са потомци на преселници от българските земи, напуснали своите огнища в края на XVIII — първата половина на XIX в.⁴ След Столипинската реформа през 1908—1914 г. част от гагаузкото население се преселва в Северен Кавказ, Казахстан и Средна Азия⁵. Съвременното разместване на гагаузите поражда определени трудности за натрупване и систематизация на съществуващия фолклорен материал.

Феноменът фолклор при гагаузите е в новия билингвистичен характер. Голям интерес представлява фактът, че някои от песните се изпълняват на български език. Това свидетелства за многовековните етнически и културни връзки между гагаузите и българите.

Темата на настоящата работа не е била още обект на специално разглеждане. Ние ще се опитаме чрез привличане на възможно най-пълния кръг на изворите да представим в общи линии еволюцията в историята на фолклористичните проучвания върху гагаузкия песенен фолклор, която обхваща почти цяло столетие. Най-подходящ според нас е хронологичният начин за изложение на материала.

Значителен принос в проучването на културното наследство на гагаузите е внесъл руският етнограф В. А. Мошков. Събраните от него в бесарабските гагаузки села в края на XIX в. фолклорни текстове, придружени с нотни записвания и коментари, представляват огромен научен интерес⁶. Тези текстове

в продължение на определено време оставиха единствени публикувани материали по гагаузкия фолклор. В. А. Мошков е предприел опит за научна систематизация и жанрово класифициране на гагаузките песни, разделяйки ги на два вида: къси четиристишия “маани” и дълги песни — “тюркю”⁷. Авторът ги подрежда по тематичен и функционален принцип: военноисторически, любовни, сватбени, младежки, сиромашки и др. Той е събрал около 70 песенни, танцови и инструментални мелодии, около 300 песенни текста⁸. Този богат текстологичен материал после е активно използван от някои прочути ориенталисти в техни трудове, посветени на структурата на тюркските народни стихове⁹.

Няколко години след издаване на гагаузките песни от В. А. Мошков от печат излиза текст на “Гагаузка песен за обсадата на Варна в 1828 г.”¹⁰, записана в с. Кестрич, Варненско /днес, квартал Винаца, г. Варна — прим. Л. Б./ от свещеник Г. Антонов. Тя се превежда на български език, а в справочния материал се дава нейният гагаузки текст¹¹. Интересно е, че авторът се позовава на В. А. Мошков, който има записан вариант на тази песен¹².

През 80-те години на XIX в. Г. Занетов записва гагаузките си песни, но ги публикува значително по-късно, след петдесет години¹³. Авторът е от село Конгаз в Бесарабия и 23 лирични песни на български език, изпълнявани от гагаузите, са събрани в това село. Песните не са подредени по видове, но някои от тях съдържат елементи от юнашкия епос, което е рядко явление за фолклора на преселниците¹⁴.

В края на 30-те години на нашия век се появява съчинението на А. Манов, изцяло посветено на гагаузите¹⁵. Вторият раздел на книгата му засяга словесните творби¹⁶. Трудът съдържа над 40 песни с успореден превод, някои придружени с коментар и нотни записвания. Разделяйки песенния материал на обреден и необреден, А. Манов подбира за някои характерни обреди съответстващи им песни¹⁷.

След Втората световна война започва нов етап в събирането и проучването на гагаузкия фолклор и народната музика. Тюркологът-гагаузовед Л. А. Покровская по време на експедициите в гагаузките селища в Бесарабия /1948—1951 г./ е събрала значителен брой песни. Резултат на това се появява първата монография за песенното творчество на гагаузите¹⁸. В ръкописа на кандидатската дисертация на Л. А. Покровская в раздела “Материали” са представени 97 песни — “тюркю” и 87 четиристишия — “маани”¹⁹. Авторката е привърженица на класификацията за видовете песни, предложена от В. А. Мошков, но я допълва с някои други, липсващи у него: песни-оплаквания, казацки песни, а също така и балади²⁰. Работата съдържа подробен идейно-художествен анализ на типичните песни в гагаузкото народно творчество. Обстойно се разглежда тяхната композиция, ритмичен строеж, мелодика²¹. В другата си работа Л. А. Покровская проучва гагаузките народни песни в балканистичен аспект²². В същото време

/50—60-те г./ в Кишинев излизат две сбирки с гагаузкия фолклор, предназначени за широка читателска аудитория²³. Ще отбележим и някои теоретични работи, издадени през тези години, в които наред с лингвистични проучвания присъстват и фолклорните материали, събрани сред гагаузите, живеещи в Казахстан и Средна Азия²⁴. Обаче песенните текстове в тези статии са дадени с незначителен коментар, като илюстрации за диалектоложки изводи върху говорите или като допълнителен извор за историята на преселниците от Бесарабия в тези земи²⁵.

Конкретен фактологически материал е приведен в работата на краеведа Кр. Баев върху историческите песни на гагаузите от Североизточна България²⁶. Статията съдържа 18 песни с успореден превод. Те са разпределени в пет групи по основни теми: 1) песни за времето на тюркското робство; 2) песни за обсада на г. Варна от русите през 1828—1829 г.²⁷; 3) песни за отвлечането и убиването на тулчанската хубавица Недялка от турците; 4) за идване на освободителните руски войски и възторга на населението от техния подвиг; 5) Дуранкулашките събития от 1900 г., “... в които гагаузите са били непосредствени свидетели и участници и са дали свидни жертви”²⁸. Авторът прави идейно-тематичен анализ на песните от една жанрова цялост /историческите песни/, отбелязва тяхната стройна композиционна структура, лиро-епическо изложение, наличие в някои от песните на лирически герой²⁹.

Текстове на автентичен фолклор от същия регион на България публикува и полският тюрколог Вл. Зайончковски. Гагаузките народни песни той представя в по-широк тематичен и жанров диапазон и обем /426 лирически четиристишия “маани” и 83 песни “тюркю”, главно с лирическо съдържание/³⁰, с посочване на информаторите, но без какъвто и да е анализ и коментар.

След продължително прекъсване /от края на 60-те до 80-те г./ интересът към гагаузкия фолклор отново се засилва. Появяват се няколко дипломни работи на български студенти, посветени на гагаузката проблематика³¹, и статии върху някои гагаузки обреди и обичаи³². По своето съдържание те са многоаспектни, с подчертана филологическа или историко-етнографска насоченост. Във всички песни са включени повече като съпроводителен и спомагателен материал³³ при описание на календарните празници и обичаи³⁴.

През 80-те години събирането на образците на гагаузките народни песни и тяхното проучване придобива ново качество. Ако преди публикуването на песните в повечето случаи се осъществявало в съчетание с други жанрови форми /прозаични/, сега има целенасочен характер, а песенният фолклор се разглежда в единството на поетическата и музикалната му форма. В 1980 г. излиза първото музикално издание на гагаузките песни и инструментална музика, записани от Л. А. Покровская³⁵. Само след една година се появява и статията на гагаузкия композитор М. Колса в списание “Советская музика”, където авторът дава кратък анализ на мелодичната и ладовата структура на гагаузките “тюркю” и “маани”. През 1989 г. излиза сборникът с гагаузки народни песни с нотни

23. Българите в Северното Причерноморие

записвания и научен коментар, придружен с плоча³⁶. В същата година се появява за първи път в историята на гагаузкото музикално литературознание авторският албум на [гагаузкия] композитор М. Колса, където сред песните, адресирани към децата и юношеството, намираме цяла поредица от обработени народни песни³⁷.

През 1990 г. излиза от печат книгата "Гагаузки балади" на сътрудничката на създадения през 1987 г. сектор "Гагаузознание" към Академията на науките на Република Молдова М. Дурбайло³⁸. В предговора към текстовете се съдържа кратък научен анализ на идейно-тематическото съдържание и на образите в гагаузките балади. Авторката ги разглежда в няколко тематични групи: балади, основани върху поверия и приказни мотиви; песни върху семейно-битови теми; песни за периода на османското иго; песни с военноисторическа тематика; балади, повествуващи за трагични събития³⁹. Изследователят прави извод за генетическата прилика на този жанр в системата на гагаузкия фолклор с аналогични форми във фолклора на другите народи от Балкано-Дунавския регион⁴⁰.

Няколко работи, посветени на въпроси върху етногенеза, езика и фолклора на гагаузите, бяха издадени и в Турция. Те засягат предимно историко-етнографски аспекти на гагаузката проблематика, а и представеният в тях фолклорен материал носи обзорежен характер, бидейки често превод на гагаузки фолклорни творби, издадени по-рано в различни страни⁴¹. Стойност представляват книгите с посочената справочна литература върху гагаузкия фолклор⁴².

Изворите, които споменахме горе, не са многобройни, а и само малка част от тях са на строго научно ниво. На този етап на гагаузката фолклористика всяко събиране на фолклорен материал има само по себе си определена научна стойност. От гореизложеното е видно, че се очертават три основни етапа в изучаване на гагаузкия песенен фолклор. Първият — края на XIX — първите десетилетия на XX в. (до 1938 г.). Като отправен момент в този период се взема 1894 г. — издаването на първите фолклорни текстове от В. А. Мошков. Периодът приключва с дейността на А. Манов и се характеризира главно с натрупване на материал. Вторият — от 1952 до 1966 г. През това време се появява първата монография по въпроса, правят се опити за комплексно изучаване на песенния фолклор. Третият — от 1980 г. до наши дни. Изгражда се традиция в събирането, изучаването и интерпретацията на натрупаното наследство, оставено от тюрколозите-гагаузоведи. Преиздава се събраният материал, издават се нови монографични изследвания по отделни песенни жанрове, излизат библиографски справочници. Но извън полето на проучването остава гагаузкото население, живеещо в Румъния, Запорожка област /Украйна/, в Северен Кавказ, в Средна Азия и Сибир. Проучването на песенния фолклор на тази част от гагаузите остава предмет на бъдещи изследвания.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Ж и в к о в, Т. Етнокултурното единство и фолклор. С., 1985, с. 125.
- ² Гагаузки език се отнася към югозападна /огузка/ група на тюркските езици заедно с азербайджански, турски и туркменски. — Цит. по: Гагаузо-руско-молдавски словарь. Кишинев, 1973, с. 5. /ГРМС/.
- ³ В: Ана сбзу от 19 май 1990 г.
- ⁴ Цит. по: А м а н ж о л о в, А. С. О языке казахстанских гагаузов. — Вопросы языкознания, № 3, год. IX, 1960, с. 156.
- ⁵ Пак там, с. 156.
- ⁶ М о ш к о в, В. А. Наречия бессарабских гагаузов. Петроград, 1894; Гагаузы Бендерского уезда. Этнографическое обозрение /ЭО/. — СПб., 1900, № 1; ЭО. — 1901, № 1; Наречия бессарабских гагаузов. Тексты собраны и переведены. С двумя прибавлениями. Образцы народной литературы тюркских племен. Т. X. — СПб., 1904, 346 с.
- ⁷ М о ш к о в, В. А. Гагаузы Бендерского уезда. ЭО, СПб., 1900, № 1, 77—78.
- ⁸ П о к р о в с к а я, Л. А. Песенное творчество гагаузов. Кандидатская диссертация /рукопись/. Л., 1952, с. 165.
- ⁹ К о р ш, Е. Ф. Древнейший стих турецких племен. Записки Вост. отд. Русс. археол. о-ва, Т. 19. вып. 2—3., СПб., 1909, 147—149. Реферата на Л и н и н, Ю. К вопросам формального изучения поэзии турецких народов. Известия Вост. ф-та АзГУ; т. I, Баку, 1926, 139—201.
- ¹⁰ А н т о н о в, Г. Гагаузка песен за обсада на Варна в 1828 г. Известията на Варненското археологическо дружество, г. VI, 1914, 72—74.
- ¹¹ Пак там, с. 73.
- ¹² Пак там.
- ¹³ З а н е т о в, Г. Български народни песни от с. Конгаз, Бесарабия. Сп. БАН, кн. XIV, С., 1933, 121—143.
- ¹⁴ Пак там, 134—143.
- ¹⁵ М а н о в, А. Потеглото на гагаузите и техните обичаи и нрави. Варна, 1938.
- ¹⁶ Пак там, 144—174.
- ¹⁷ Пак там, 130, 141, 174—175.
- ¹⁸ П о к р о в с к а я, Л. А. Песенное творчество гагаузов. Автореферат на кандидатската диссертация. Ленинград, 1953.
- ¹⁹ П о к р о в с к а я, Л. А. Песенное творчество гагаузов. Кандидатская диссертация [рукопись]. Ленинград, с. 180.
- ²⁰ Пак там, с. 61.
- ²¹ Пак там, 125—180.
- ²² П о к р о в с к а я, Л. А. Народные песни гагаузов Молдавии и Украины. М., 1966 /доклад на I Международном конгрессе исследований Балкан и Юговосточной Европы в г. София/.
- ²³ Буджактан сеслар. Сост. Т а н а с о г л у, Д. Кишинев. 1959. Гагауз фольклору. Сост. Б а б о г л у, Н. Кишинев, 1969.
- ²⁴ А м а н ж о л о в, А. С. Цит. съч., 156—157. Същият, Гагаузкие фольклорные тексты, записанные в Семипалатинской области. — Казахская диалектология, вып. I, Алмаата, 1965. Същият, О гагаузах в Казахстане и их языке. В: Проблемы тюркологии и истории востоковедения. Казань, 1964, 258—265.

- ²⁵ Бигаев, Р. И.; П. А. Данилов, М. У. Умаров. О гагаузах Средней Азии. Известия АН УзССР, № 6, 1960, 60—65.
- ²⁶ Б а е в, К р. Исторически народни песни у гагаузите. ИВАД, Т. XV, 1964, 61—74.
- ²⁷ Пак там, с. 61.
- ²⁸ Пак там, с. 68.
- ²⁹ Пак там, 73—74.
- ³⁰ Z a j a c z k o w s k i, W I. Jezuk i folklor gagauzow z Bulgarii. Krakowie. 1966.
- ³¹ К о л а р о в а, Й. Г. Гагаузкит говор в Одринско /по материали от с. Олпаша, Каракасьм и Азатль/. [Дипломна работа]. СУ, 1980; С т а в р е в а, Е. Духовна култура и фолклор на с. Българево, окръг Толбухински. Шумен, 1986.
- ³² Г р а д е ш л и е в, И. Коледуването в село Българево, Толбухински окръг, в сравнение с традициите на старото местно население от Северозточна България. Български фолклор., г. XIII, кн. 11, 1987, 46—53.
- ³³ Т о д о р о в а, Д. Календарни празници и обичаи на гагаузите във Варненско. ИВАД, кн. 23 /38/, 177—186.
- ³⁴ Пак там.
- ³⁵ Музыка гагаузов. М. Мелодия, 1980. /2 плочи/.
- ³⁶ К о л с а, М. Музыкальный фольклор гагаузов. — Советская музыка., М., 1981, № 1, 89—90; К о л с а, М., Л. Покровская, М. Чернышова. Народные песни гагаузов. — Советский композитор., М., 1989. — /1 плоча/.
- ³⁷ К о л с а, М. Туркулар /песните/. Кишинев. 1989, 126 с.
- ³⁸ Д у р б а й л о, М. А. Балада туркулери. /Баладите/. Кишинев, 1990, 200 с.
- ³⁹ Пак там, 5—26.
- ⁴⁰ Пак там, 161—188.
- ⁴¹ К а г р а т, К е м а l. Gagauzların Menşei Üzerine ve Folklorundan parçalar I. Uluslararası Türk F-si Kongresi Bildirileri. с. I. Ankara, 1976, 163—177; А г р у н ş а h, М. Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor) [Mustafa Argunşah; Harun Güngör] B: Bolüm. Gagauz folkloru. İstanbul, 1992.
- ⁴² Türkiye dışındaki türler bibliyografyan, II cilt., Bibliography of Türks out of Turkey, Volum II. Ankara, 1992, 595—608.

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ТРЕТИ

БЪЛГАРСКИЯТ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ В МОЛДОВА,
УКРАИНА И РУСИЯ

(1859—1993)

ЕЛЗА СТОЯНОВА

Навършват се 134 години от появата на първото периодично издание на българи, живели в някогашна Русия. Оттогава насам трудно би се намерило десетилетие, през което да липсват български вестници и списания, издавани в българската диаспора в Северното Причерноморие. В резултат на нашите проучвания установихме 53 издания. Само част от тях са описани в капиталния библиографски труд на Д. Иванчев “Български периодичен печат”, С., 1966—1969 (три тома). В повечето случаи те не са изучавани от историците на българската журналистика и дори не са познати.

Българският периодичен печат е част от националната българска култура, още повече че, както отбелязва проф. Ст. Младенов, българският книжовен език “се създава не само в царство България, а в целокупно Българско”.

Целта на настоящата статия е да се представят библиографски издирените от нас 53 издания.

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ

1. АГРОТЕХНИКА В МАСИТЕ. Орган на Наркомзем УРСР. Списание. Харьков, Укрдержнацменвидав.

№ 2 — 1932

№ 13 — 1933

Излиза на бълг. език за българите в Украйна.

Изд.: И в а н ч е в, Д. П. “Български периодичен печат. 1844—1944”. Т. 1, С., 1966, с. 56.